

SAJÁTOS TANULÁSI-TANÍTÁSI IGÉNYŰ FELNŐTTEK

Sajátos tanulási-tanítási igény felnőttkorban

Az élethosszig tartó tanulás és benne a felnőttképzés jövőbeni jelentősége már a közbeszédben is evidenciának számít. A rendszerváltást követően megjelenő munkanélküliségnek, valamint a foglalkoztatottság nagymértékű csökkenésének egyik következménye volt, hogy a fogyatékos személyek¹ jelentős része kiszorult a munka világából, de mégis csak kisebb mértékben növelték a munkanélküliek számát, mivel gyakoribb volt az inaktív keresői státuszba kerülés, valamint a rokkantnyugdíjazás. Az Orbán-kormány stratégiai célja az inaktívak és a mintegy 800.000 főnyi rokkantnyugdíjas munkaképes részének visszavezetése a munka világába. Ezen tömegek tartós, vagy legalább időszakos foglalkoztatása akkor és csak akkor lehetséges, ha a felnőttképzési szektor képes felkészíteni őket mind a megváltozott szakmai környezetre, mind a munkaerő-piacon elvárt kompetenciákra vonatkozóan.

A következő húsz évben azonban a felnőttképzés és általa az ország sikeressége azon múlik, hogy képes-e a felnőttképzés az újszerű és gyorsan változó kihívásoknak megfelelni a nyíló társadalmi olló mindkét pólusán elhelyezkedő társadalmi csoportok körében. Képes lesz-e a 25-64 éves, „nem tanuló”, az érintett célcsoport mintegy 90 %-át jelentő felnőtt lakosság körét bevonni az élethosszig tartó tanulás folyamatába, és az új tanulási paradigma mentén olyan „egyenre szabott” szolgáltatásokat kínálni, amelyek révén a teljes népesség – a gyermekek, a munkaképes korú és az idős felnőttek – jóval hatékonyabban lesznek képesek „önirányító és önszervező” módon tanulni és folyamatosan alkalmazkodni a változásokhoz?

A felnőttképzés sikere és hatékonysága nagymértékben attól függ, hogy a képzők – a rendelkezésre álló társadalmi feltételek, állami és civil támogatási rendszerek keretében –, képesek-e elérni és tanulásra motiválni a lakosságot. A rendszerváltás első húsz évében a felnőttképzés fókuszában két célcsoport állt: egyrészt azok a hátrányos helyzetű, rendszerint aluliskolázott és kirekesztéssel fenyegetett társadalmi csoportok, amelyek felzárkóztatása

a munkanélküliség enyhítése és gazdasági növekedés szempontjából kulcskérdés volt, másrészt a növekvő létszámú diplomás populáció, akik a gazdaság húzóerejét, a versenyképesség szempontjából kulcsfontosságú tudásmunkás réteg alapját képezik, s akik rendszerint önfinanszírozó módon (felsőoktatás levelező tagozatai), vagy a munkaadók támogatásával folyamatosan tanulnak.

A mai magyar társadalom előtt álló aktuális nagy horderejű feladatok – a gazdasági versenyképesség megőrzése és a több százezer munkanélküli legalább időszakos visszajuttatása a munka világába – ráirányítja a figyelmet azokra az andragógiai szempontból speciális célcsoportokra, amelyek képzése az európai és hazai dokumentumban (a magyar kormány lifelong learning stratégiája, felnőttképzési tv.) kiemelt feladatként jelenik meg, ugyanakkor ezen csoportok képzési módszertana kidolgozatlan vagy hiányos, sem a képzők – legyenek azok pedagógiai vagy andragógiai szakemberek – nem felkészültek e feladatok ellátására.

E célcsoportokat a közvélemény különböző jelzővel illeti, a szakmai elvek alapján kialakított, illetve a statisztika által többféle kategóriákat használnak csoportosításukra. Ezek a teljesség igénye nélkül a következők:

1. tartósan munkanélküliek, közöttük a romák,
2. a tanulásukban akadályozottak: sajátos tanulási igényű felnőttek (diszlexiás, diszgráfias, diszkalkuliás, autista felnőttek),
3. a fogyatékosok és/vagy megváltozott munkaképességűek (a hallás- és látássérültek, a mozgásukban és értelmükben akadályozottak, pszichotikus problémákkal küzdők), az egészségükben károsodás miatt hátrányos helyzetűek,
4. a bevándorlók,
5. az idősek növekvő tömegei: a harmadik és negyedik életkorban lévők,
6. a zárt intézményrendszerben élők (a büntetés-végrehajtási intézményekben fogvatartottak, a tartósan kórházban kezelték).

Valamennyi csoport a felnőttképzés kiemelt célcsoportjának tekinthető, hiszen ők alkotják a

¹ Lásd a fogalom-meghatározásoknál.

munkanélküli tömeg egy jelentős szegmensét. E csoportok nagyságrendjére jellemző, hogy az európai lakosság 10-15 %-a minősül fogyatékosnak, vagy nevezi magát fogyatékosnak.² Így Európában, az Egyesült Államokhoz hasonlóan az egyik legnagyobb kisebbséget és az idős emberek után az állami szolgáltatások egyik legnagyobb fogyasztói csoportját alkotják.³ Ugyanakkor a fogyatékoság fogalma is igen változatos képet mutat mindebben. A közbeszédben a normális, mindennapi életvitelt korlátozó problémaként jelenik meg (pl. értelmi és/vagy testi fogyatékos), amelyet veleszületett vagy egészségügyi probléma okoz, s korlátozója a cselekvőképességnek. Az ok lehet: élettani funkciók (mozgás, látás, agyi aktivitás, fizikai vagy szellemi képességek) korlátozottsága vagy hiánya, de lehet bármely olyan tényező, amely a mindennapi életet, a megélhetést, a társadalomban való létezését hátrányosan érinti. Sokan az átlagostól való eltérést, a másságot emelik ki, de sokan hivatkoznak a WHO átfogó definíciójára, miszerint „minden egészségkárosodott csoport, akiknek életminőségében változás következett be (pszichomotoros problémák is)”.

A felnőttképzés szempontjából nem értünk egyet a szűk patológiai megfogalmazással, amely a látás-, hallás-, értelmi-, beszéd- és mozgássérültekre korlátozza a meghatározást. Mi úgy gondoljuk, hogy ez a meghatározás jelentősen bővítendő, hiszen a fentebb nevesített öt területen kívül számos más, nem fizikai, hanem pszichológiai vagy pszicho-szomatikus, társadalmi-szociális tényező létezik, amely korlátozhatja az emberek normális, mindennapi életvitelét, tevékenységét, életlehetőségeit. Az ugyancsak gyakran használt „megváltozott munkaképességűek” kifejezés már közelebb áll az andragógiai gondolkodáshoz, hiszen, valaki nemcsak fizikai problémák miatt válhat „megváltozott munkaképességűvé”. A globalizációban és infokommunikációs társadalomban tömegek kerülnek ki a munka világából, mert hiányoztak azok a mentális képesség-együttesek, melyeket munkaerőpiaci kompetenciaként szoktunk összefoglalni. Az élethosszig tartó tanulás korában az életvitel szükséges velejárója a folyamatos alkalmazkodás és tanulás, ami alól nem mentesülnek sem az idős, sem a fogyatékos, sem a megváltozott munkaképességű személyek. *Összefoglalóan ezen – a felnőttképzés és a foglalkoztatás szempontjából egyaránt kiemelten fon-*

tos – célcsoportokat célszerű tanulásban akadályozott csoportoknak tekinteni, és az andragógiai szakirodalomban tovább tágítva a fogalmat, a munkában és tanulásban akadályozott csoportok megnevezés használatát. A munkaadók a fogyatékoságot ugyanis elsősorban a munkavégzés szempontjából megnyilvánuló akadályozottságként értelmezik. S végül azt sem szabad elfelejteni, hogy a fentiekben említett csoport számos (fogyatékos) alcsoportból áll, amelyek mindegyikét más és más jellemzi, valamint az oktatásban, illetve a munkaerő-piacon is másképp jelennek meg. Éppen ezért a megnevezés igen fontos abból a szempontból, hogy a társadalom széles spektrumán elhelyezhetőek legyenek.

Hasonlóképpen indokoltnak tartjuk és javasoljuk bevezetni a pedagógia SNI (sajátos nevelési igényű) gyermekek fogalmához hasonlóan a *sajátos tanulási-tanítási igényű (STI) felnőttek fogalmának használatát.*

Az orvosilag ténylegesen fogyatékosoknak diagnosztizáltakon kívül a tanulásban akadályozott személyek fő jellemzője, hogy *orvosi értelemben nem fogyatékosok, de életvitelük, alul-iskolázottságuk, személyes és szociális kompetenciáik hiánya miatt akadályozottak abban, hogy bejussanak a munka világába, igénybe vegyék a munkába állást segítő szolgáltatásokat és a felnőttképzés intézményrendszereit.* Esetükben a megváltozott munkaképességűekhez hasonlóan, továbbtanulásáról vagy továbbképzéséről csak az ismeretek és kompetenciák megfelelő alapjainak megléte esetében beszélhetünk, aminek pótlása szintén a felnőttképzés feladata.⁴ A tapasztalatok azt mutatják, hogy *a hátrányos helyzetűek, beleértve a megváltozott munkaképességűeket, a sajátos tanulási igényű felnőtteket is, jellemzően alacsony iskolázottságuk, alapvető kompetenciahiányaik és motiválatlanságuk miatt rövidtávon nem állíthatóak munkába, ezért – fejlesztésükre, át- és továbbképzésükre mindenképpen szükség van.* A szakmai ismeretek elsajátítása mellett a munkavállalói képességek és attitűdök kialakítása érdekében kiemelten fontos a *munkahelyi szocializáció* integrált keretek között történő biztosítása, mert a megváltozott munkaképességűeknek sokszor e területen van a legnagyobb hiányuk. A szocializáció biztosítása nemcsak a munkavállalók lehetőségeit bővíti, hanem kedvező a társadalmi elfogadás elősegítése szempontjából is.⁵

Az elmúlt két évtizedben sem a hátrányos helyzetűek felzárkóztatására indított állami, társadalmi,

2 European Disability Forum 2002.

3 Laki 2010:25-28.

4 Zrinszky 2008:125-127.

5 Dr. Tauszigné Czakó Zsuzsa 2002.

civil kezdeményezés, sem a felnőttképzés elmélet-módszertana nem foglalkozott igazán azzal a nem elhanyagolható ténnyel, hogy a kisgyermekhez hasonlóan a felnőttek körében is vannak sajátos tanulási igényű felnőttek. Pedig mind a felnőttképzés gyakorlatából, mind a fogyatékosokkal foglalkozó szakirodalomból kiderül, hogy ezen felnőttek képzése sajátos módszertant, személyre szabott specifikus személyi és tárgyi feltételeket kíván.⁶

Felnőttképzési szempontú vizsgálat a STI felnőttek körében

Az STI felnőttek tanulási igényeinek, jobb megismerése érdekében a 2010–2011. tanévben vizsgálatot végeztünk az ELTE PPK Andragógia Tanszékén, andragógia szakos hallgatók bevonásával. A kutatást a sajátos tanulási-tanítási igényű felnőtt csoportok közül a felnőttkori diszlexia problémakörével kezdtük, mert a probléma jellege a tanulás-tanítás szempontjából eléggé általánosnak mondható, a kisgyermekkor diszlexia pedagógiai kutatása megalapozott és kiterjedt, a célcsoport létszáma magas. Feltételezzük, hogy a diszlexia területén elérhető felnőttképzés-módszertani kutatások eredményei felhasználhatók, adaptálhatók lesznek más STI csoportok módszertanának kidolgozásakor.

A vizsgálat célja egyrészt a sajátos tanulási-tanítási igényű felnőttek problémakörének rögzítése volt, másrészt a sajátos tanulási-tanítási igényű felnőttek közül a diszlexia problémakörének körjárása. Ennek érdekében cél volt a diszlexiában jártas szakemberek véleményének és diszlexiás személyek élményeinek megismerése és a két célcsoporttól kapott információk összevetése révén tapasztalatok szerzése a felnőttkori diszlexia jelenségvilágáról. Cél volt továbbá az általunk megfogalmazott hipotézisek összevetése a vizsgálat eredményeivel; s a felnőttképzési tapasztalatok és a szakirodalmi források információi révén adalékokat szolgáltatni a diszlexiás felnőttek tanítási-tanulási folyamatának módszertanához; illetve felhívni a felnőttképzők figyelmét a sajátos tanulási igényű felnőttek, közöttük a diszlexiások problémáira, segítségük, kezelésük módozataira. Ezáltal kezdeményezzük a hátrányos helyzetűek körében alkalmazható sajátos tanulási igények kutatását, egy olyan modulárisan felépített képzési program és módszertan kifejlesztését, amely számos célcsoport esetében a diagnosztika, a képzés, és a segítség kerete lehet.

6 Hangya 2010:43-55.

A vizsgálat módszere: a *pilot jellegű kutatás* egyrészt hazai szakirodalom néhány kiválasztott forrásának feldolgozását, másrészt a 2010–2011. tanévben készített, diktafonon rögzített interjúk adatainak tartalomelemző módszerrel történő feldolgozását jelentette.⁷

A vizsgálat célcsoportja két diszlexiával foglalkozó vezető szakértő és három diszlexiás személy volt, akiktől strukturált interjúkérdőív lekérdezése révén gyűjtöttünk információkat a diszlexiával kapcsolatos szakmai tapasztalataikról, illetve élményeikről, különös tekintettel az oktatás-képzés és a munkaerőpiac vonatkozásában. Az elkészült, diktafonon rögzített, tartalomelemző módszerrel feldolgozott interjúk alanyai voltak:

Szakértők: (2010 november): Gyarmathy Éva, az MTA főmunkatársa és Kresalek Judit, aki korábban a Gyermek Házában diszlexiás gyermekekkel foglalkozott. Az interjú idején mindketten a Nap-Kör Alapítvány Felnőtt Diszlexia Központjában dolgoznak.

Diszlexiás felnőttek (2011. február):

- R. Eszter 33 éves, Óbudán lakik a kislányával, egy onkológiával kapcsolatos termékeket, információkat, segítséget nyújtó üzletet vezet.
- S. Nikolett, 31 éves, Budapesten lakik, egy internetes szállásközvetítőnél dolgozik.
- Sz. K. Eszter 34 éves, Dunakeszin él a párjával és két gyermekével, nemrég indított egy online asszisztenciával foglalkozó vállalkozást.

Mindhárman a Nap-Kör Alapítvány Felnőtt Diszlexia Központjához fordultak segítségért, és az ottani beszélgetések során jöttek rá a problémáik okára, és arra, hogy ezzel nincsenek egyedül a világban. Ezen felismerések sokat segítettek abban, hogy elfogadják a diszlexiát, és megpróbálják a lehető legjobban kezelni a tüneteit.

A kutatás eredményei

A pilot kutatásban a szakirodalomból és az interjúkból nyert információk és adatok alapján a STI felnőttek fogalmának és főbb jellemzőinek körvonalazására vállalkoztunk, kiemelten a diszlexiás felnőttekre vonatkozó interjúk anyagai alapján. (A többi célcsoportra vonatkozó eredmé-

7 A interjú öt fő témaköre volt: az interjúalanyra vonatkozó általános kérdések, a diszlexia gyermekkorban, a diszlexia az oktatás területén, a diszlexia megjelenése a foglalkoztatás során, a diszlexia a mindennapi életben.

nyeinkről további dolgozatokban fogunk beszámolni.)

A felnőttképzés egyik sajátos tanulási-tanítási igényű csoportja: a diszlexiás felnőttek

A diszlexia olyan tanulási zavar, amelynek számos megjelenési formája ismert, egyénenként eltérő mértékben, különböző tünetek jelentkezhetnek. A diszlexia az emberi népesség minimum 10 %-át, tehát Magyarországon kb. 1 millió embert érint, ezért az egyik leggyakoribb tanulási zavarnak lehet tekinteni.⁸

A szakirodalom állításainak megfelelően *kutatási alapelvünk* abban összegezhető, hogy a diszlexia *nem tartozik sem a beszéd-, sem az értelmi és a nyelvi működések, az értelmi fogyatékosok körébe, azoktól jól megkülönböztethető,⁹ hanem a megismerési funkciók olyan zavara, amelyek jellegzetes, kognitív tünetegyüttesben megnyilvánuló, specifikus tanulási zavarhoz vezet. A tanulási zavarok hátterében kölcsönösen egymásra ható részképességek (olvasás, írás, számolás) diszfunkciója áll. A kezelési módszerek e részképességek fejlesztésére irányulnak.*

A diszlexia gyermekkorban jelentkező tünetei sokszor felnőttkorban is előfordulhatnak, és nehezítik az érintett személy tanulmányainak folytatását, majd a munkaerő-piacon való elhelyezkedését.

A gyermekkorban felismert diszlexia megfelelő módszerekkel sikerrel kezelhető, ez esetben felnőttkorra alig marad olyan tünet, ami problémát okozhat a mindennapi életben.

A diszlexia gyermekkori fejlesztésének elmaradása felnőtt személyekben – felismert vagy nem felismert módon – meghatározó problémává válik.

Hipotézisünk szerint

A gyermekkorban nem felismert diszlexia tünetei felnőttkorban felismerhetők, tanácsokkal, megfelelő terápiával enyhíthetők, kezelhetők. A terápia azonban képzett szakemberek támogató-irányító közreműködését, és a diszlexiás személy kitartó és kemény munkáját igényli.

8 Kecskés – Gál – Dr. Csobay 2010:6.

9 (Fontos megjegyezni, hogy a törvények és rendeletek Magyarországon úgy szabályozzák a felsőoktatásban résztvevő diszlexiás hallgatók jogait, hogy őket a fogyatékkal élők csoportjába sorolják).

A diszlexiások felnőttkori tanulásának segítésére már vannak kidolgozott sajátos tanulási módszerek, ezekkel eredményük ténylegesen javítható, életvitelük, munkaerő-piaci elhelyezkedésük hatékonyabbé tehető. Diszlexiás felnőttek számára a hagyományos oktatási módszerek nem kedvezőek, de megfelelő módszerek alkalmazásával ugyanolyan jól tudnak tanulni, mint a nem diszlexiások. Napjainkban az IKT alkalmazása, sajátos, kutatást igénylő képzési módszertanuk részeként, sokat segít a tanulási problémáik enyhítésében.

A diszlexiás felnőttek megfelelő diagnózis és fejlesztés révén, továbbá sajátos, a többségtől eltérő gondolkodásmódjuknak köszönhetően sikeres életvitelre és hatékony munkavégzésre képesek.

A pedagógiához hasonlóan az andragógia tudományának és a felnőttképzés gyakorlatának is fel kell készülni a diszlexiás felnőttek kezelésére, segítésére, az ismeretek széleskörű terjesztésével pedig segíteni kell a jelenség értő elfogadását a társadalomban. A felnőttkori diszlexia-pedagógia módszertani kutatásának eredményei alkalmazhatók, adaptálhatók valamennyi tanulásban akadályozott csoport tanítása során, tanulásának szervezésében, támogatásában.

Fogalom-meghatározások

A specifikus tanulási zavarok tünetegyüttes meghatározása, eredete, tünetei és definíciója még ma is vitatott. A pedagógiai szakirodalomban többféle elnevezést használnak, de gyakran még ugyanazon elnevezés is többféle jelentést hordoz magában.¹⁰ Abban viszont mindenki egyetért, hogy specifikus tanulási zavart mutató gyerekek a tanulás egy vagy több területén jelentős elmaradást mutatnak, annak ellenére, hogy intelligensek, sőt sokszor nagyobb IQ-val rendelkeznek társaiknál. *Sokan összefüggésbe hozzák a tanulási zavarokat az értelmi fogyatékosokkal, pedig a két problémát egyértelműen meg lehet különböztetni. A specifikus tanulási zavarral küzdő gyermekek – az intelligenciaszint szempontjából – egyes területeken az elvárható tanulási teljesítménynél alacsonyabb szinten és egyenetlenül teljesítenek, míg az értelmi fogyatékosok általános és egyenletes elmaradást mutatnak.*¹¹ A tanulási zavarok többféle területen jelentkezhetnek, és ennek megfelelően több szakkifejezést is használnak. Az olvasási zavarokat diszlexiának, az írási zavarokat diszgráfiá-

10 Gyarmathy 2007:14.

11 Gyarmathy 2007:19.

nak, a helyesírási nehézségeket diszortográfiának és a számolási nehézségeket diszkalkuliának nevezik.¹²

A diszlexia kifejezést 1887 óta használják, mára általános fogalomvá vált, a szó jelentése: hibás, zavart, rosszul működő olvasás, de többnyire olvasási, írási, helyesírási zavart értünk alatta. „A pedagógia nemzetközileg szokásos definíciója szerint a *diszlexia nem más, mint az olvasás/helyesírás és az intellektuális képességek szignifikáns eltérése*. A pszichológiai megközelítés szerint a diszlexia gyűjtőfogalom, az egyes megismerési funkciók olyan zavarai, amelyek változatos összetételben vezethetnek ugyanahhoz a problémához, azaz súlyos olvasási zavarokhoz”.¹³ Kialakulását tekintve két fajtája lehet a diszlexiának: fejlődési és szerzett diszlexia. A fejlődési diszlexia azt jelenti, hogy a gyermek kisebb, meghatározhatatlan idegrendszeri abnormalitással születik. A szerzett diszlexiát pedig ismert agyi sérülés okozza.

Fontos megkülönböztetni a valódi diszlexiát az áldiszlexiától, és azoktól a gyerekektől, akiket gyenge olvasóknak lehet tekinteni, mert tüneteik hasonlóak, de gyakoriságuk és mértékük eltérő lehet. A valódi diszlexiások tízszer-harmincszor többet hibáznak az olvasás során, és kétszer-ötször több idő kell nekik, mint a gyenge olvasóknak. Teljesítményük csak hosszabb idő alatt, szakszerű segítséggel javítható. Az áldiszlexiások nehézségeik hátterében a kedvezőtlen szociokulturális háttér, a környezet alacsony nyelvi kultúrája vagy a nem megfelelő taníttatás áll. A gyenge olvasókra az jellemző, hogy a tanulási képességeik általában gyengék, míg a valódi diszlexiások bizonyos tantárgyakban, főként a természettudományok területén kiemelkedő eredményeket érhetnek el.¹⁴

A valódi diszlexiások között a diszlexia mértéke és fajtája egyénenként eltérő lehet, de a tünetek hasonlósága alapján három csoportot lehet megkülönböztetni. A *felsőszintű diszlexia* legfőbb jellemzője, hogy az olvasás nem automatizálódik, az írott betűnknek viszonylag kis változékonyságát tolerálja, ezért komoly problémát jelent a kézírásos szöveg olvasása. A *fonológiai diszlexia* jellemzően az ismeretlen és értelmetlen szavak olvasásakor nyilvánul meg. A fonológiai olvasási út a szavak elemekre bontását jelenti. A felszíni diszlexiánál a feldolgozórendszer túl kicsi elemekből dolgozik, míg a fonológiai diszlexiánál az olvasás túl nagy elemek feldolgozására épül. A harmadik csoport a *mély diszlexia*, amely az olvasás során fellépő szemantikai hibák sokaságát jelen-

ti, a leírt és a kimondott szavak sem fonológiai, sem szemantikai kapcsolatban nem állnak egymással.¹⁵

A diszlexia tünetei már korán jelentkeznek, de sajnos gyakori, hogy nem ismerik fel, nem diagnosztizálják. „A diszlexiát előre jelző tünetek már ott vannak a beszédindulás pillanatában, a csecsemő és kisgyerek fejlődési eltéréseiben, az óvodáskorban, az olvasástanulás mikéntjében, végigkísérik és okozzák az alsó és felső tagozat tanulási problémáit”.¹⁶

A diszlexia tünetei gyermekeknél főként a gyenge írás és olvasás képességeként jelentkeznek. Gyakran tévesztik össze a betűket, melynek oka lehet formai vagy kiejtésbeli hasonlóság. Jellemzőek a betűkihagyások vagy betoldások, illetve a rossz kombináció is, amikor az első néhány karakter és a globális szóképp alapján megpróbálják kitalálni a leírt szót. Lényegesen lassabban olvasnak társaiknál, általában más tevékenységet is lassabban végeznek. Mindemellett fennáll az a veszély is, hogy nem értik jól a szöveget, elolvasás után nem tudják felidézni az olvasottakat, vagy nem tudnak válaszolni a szövegre vonatkozó kérdésekre. Társult jelenség lehet a csúnya és hibás írás.

Az olvasáshoz és íráshoz kapcsolódóan gyakran a beszéd területén is jelentkezhetnek különböző problémák. Gyakoriak a beszédhibák, *nem ejtik tisztán a hangokat, szókincsük gyenge, mivel az új szavakat is nehezen tanulják meg. Mondatalkotásuk pedig egyszerű, nem használnak bonyolult, többszörösen összetett mondatokat. Ezen problémák következtében a megfelelő családi, iskolai, szellemi háttér ellenére a diák nem ér el megfelelő eredményeket, ezért gyakran lustának, problémásnak tartják. A diszlexiások 90%-ánál előfordul valamilyen magatartási zavar, aminek oka az, hogy sokkal nagyobb erőfeszítésbe kerül számukra az olvasás, írás, szövegalkotás, mint társaiknak, ezért hamarabb elfáradnak, és koncentrációs nehézségekkel is küzdenek. A már említett folyamatosan átélt kudarcélmények még jobban elmélyítik a fennálló problémákat, így gyakran válnak agresszívvá, vagy visszahúzódóvá, és általában valamilyen kompenzáló magatartást mutatnak. Mindezen tünetek mellé járulhatnak egyéb, a mindennapi életben gondot okozó problémák is. Előfordulhat, hogy rossz a téri és az idői tájékozódás, megkésett a testséma kialakulása, a ritmusérzés fejletlensége, és a finom mozgások is ügyetlenek lehetnek.*¹⁷

12 Selikovitz 1997.

13 Csépe 2005:226.

14 Tóth 2003:43.

15 Csépe 2005:227-229.

16 Székely 2007a:20.

17 Thiery 2006.

A diszlexiás gyerekek diagnosztizálásánál a gyerek egész életét figyelembe kell venni, a kezelést a személy egyéni sajátosságaihoz kell igazítani. Módszertani és tanuláspszichológiai szempontból differenciálni kell és sok gyakorlással elmélyíteni.¹⁸ Ha a diszlexiások gyermekként megkapják a megfelelő segítséget az iskolában, megértik és elfogadják nehézségeiket, a későbbiekben sikeres felnőttekké válhatnak.

A diszlexiás gyermekek közül felnőttkorukra sokan, kedvezőtlen tüneteik ellenére kiemelkedő teljesítményt nyújtanak bizonyos területeken. Jellemző rájuk, hogy el akarják kerülni a kudarcot, vágnak a sikerre, és ennek érdekében mindent megtesznek. Azonban, ha a gyermekkori tünetek kezeletlenül maradnak, komoly problémákat okozhatnak felnőttkorban. A minél korábbi felismerés és kezelés hozzájárulhat ahhoz, hogy a diszlexiás gyerekek eredményesen befejezhessék tanulmányaikat, és a képességeikhez mérten elhelyezkedhessenek a munkaerő-piacon. A diszlexia kezelése tehát kiemelten fontos. *Ha gyermekkorban megfelelő kezelést kap az egyén, akkor felnőttkorára alig marad olyan tünet, ami problémát okozhat a mindennapi életben, ha viszont nem ismerik fel időben a diszlexiát, akkor a későbbiek során sokkal keményebb és hosszabb ideig tartó munkával lehet csak eredményeket elérni.* A diszlexia kezelésére már számos módszert kidolgoztak. (L. melléklet).

Felnőttkori diszlexia tünetei

A diszlexia gyermekkorban jelentkező tünetei sokszor felnőttkorban is előfordulnak, és tovább nehezítik a korábbi – diszlexia miatt sikertelen és kudarcokkal teli – iskolai tanulmányok folytatását, majd a munkaerő-piacon való elhelyezkedést. A diszlexiát nem lehet kinőni, akik gyermekkorban nem kapnak kezelést, felnőttkorukban is fordulhatnak szakemberhez, de sokkal keményebb és kitaróbb munka árán érhetnek el látványos javulást.

A felnőttkorban megjelenő maradványtünetek alapján a szakember különböző tesztek és kérdőívek segítségével diagnosztizálhatja a diszlexiát. Erre szolgál például az ún. Kognitív Profil Teszt, amelynek felnőtt és gyermekkori változata is van, s amely lehetővé teszi a részképességek azonosítását, megállapíthatóak a gyengeségek és erősségek, megállapítása után kiválasztható a megfelelő terápia és tanulási módszer. Hasonlóan működik a diszlexia

azonosítására szolgáló Include nevű projekt is.¹⁹ A hivatalos diszlexia diagnózist a Beszédvizsgáló Országos Szakértői és Rehabilitációs Bizottság, a Tanulási Képességet Vizsgáló Szakértői és Rehabilitációs Bizottság vagy az igazságügyi logopédiai szakértő állapíthatja meg.²⁰

Gyakran előfordul, hogy a felnőtt diszlexiások a szakértővel folytatott feltáró beszélgetések alkalmával döbbenek rá, hogy mi állt gyermekkori problémáik hátterében. A felnőttkori tünetek több területen jelentkezhetnek. A tanulási problémákkal kapcsolatos tünetek erre az életkorra már többnyire javuló tendenciát mutatnak, de ennek ellenére is előfordulhatnak kisebb-nagyobb hibák az olvasásban és írásban. A jó olvasási technika ellenére is jellemzőek a betűtévésztesek, a betűk olvasásának sorrendjében bekövetkező hibák. Gyakori a szövegolvasáskor tapasztalható monotonia, tagolatlanság, lassúság vagy éppenséggel a kompenzációs hadarás. Az írásban megjelenő problémák közül jellemző a helyesírási hibák ejtése, a kézírás rendezetlensége. A nyelvtani szabályokat nehezen jegyzi meg,²¹ nehezen, vagy egyáltalán nem tudnak kitölteni nyomtatványokat. Nagyon rövid ideig tudják fenntartani figyelmüket, és nem mindig értik meg rögtön, amit hallanak. Jellemző lehet, hogy nem tudnak előadásokra, magyarázatokra figyelni. Általában az egyszerűen megfogalmazott, rövid, határozott válaszokra és mondatokra tudnak jól koncentrálni.²²

A tanulási képességekhez kapcsolódó tünetek mellett problémák adódhatnak az érzékelés és mozgás területén is. Jellemző a darabos és nehézkes mozgás, a kézügyesség hiánya, ami a háztartási munkák elvégzésében okozhat problémákat. Nehezen tudják megkülönböztetni a jobb és a bal oldalt, nehezen ismerik ki magukat az idegen térben, rosszul tájékozódnak.

A diszlexia által elszenvedett problémák komoly gondokat okozhatnak az érzelmi élet területén is. A diszlexiával küzdő gyerekek bizonyos területeken igen jól szerepelnek, bizonyos területek pedig számukra teljességgel érthetetlenek. Ezt a jelenséget a szülők és pedagógusok gyakran lustasággal, gyengeelméjűséggel, jellemhibával magyarázzák, a társadalmi környezet pedig gyakran fogyatékosként, butaként stigmatizálja őket. Ez a helyzet felnőttkorra sok, ismeretlen eredetű feszültséget, bizonytalanságot, zavarodottságot okoz, és az élet minden területére

19 Gyarmathy 2007:216.

20 Sarkadi 2008:18.

21 Székely 2007a:20-21.

22 Székely 2007a:22.

18 Vassné Kovács Emőke 1991:228.

kiterjedően az *alkalmatlanság érzetéhez vezet*. Sok diszlexiás évtizedeken keresztül úgy él, hogy nincs tisztában a problémáinak okával. A sok kudarc és frusztráció következménye, hogy nem hisz önmagában és másokban, állandó szorongás, félelem kíséri életét. A pszichés problémákkal küzdő diszlexiások passzívva, vagy éppen agresszív megküzdővé válnak. Utóbbi azt jelenti, hogy mások lenézésével igyekeznek fölébe kerekedni a tehetetlenség érzésének. Míg mások szorongásaik kompenzálásaként sértődékenyek, gyanakvók lesznek. Azonban vannak, akik el tudják fogadni önmagukat, meg tudják oldani a sajátos helyzeteket, ismerik az erősségeit és a gyengeségeit, képesek asszertív viselkedésre. A mindennapokban mindegyik viselkedésfajta feltűnik, de vannak domináns viselkedési jellemzők.²³

A diszlexiás felnőttek tanulási problémái

„Sokan úgy gondolják, hogy a tanulás azt jelenti, hogy a tanulnivalót sokszor át kell olvasni, és megjegyezni. Így is lehet tanulni, de ez a tanulás legkevésbé hatékony módja. A diszlexiások számára pedig egyenesen járhatatlan út”.²⁴

Felnőttkorban a tanulás újrakezdése mindenkinek járhat nehézséggel, hiszen a tanulási rutin elvesztése, a családi, munkahelyi szerepek, feladatok végzéséből adódó időhiány, a tanulási környezet átalakulása megannyi frusztráló tényezőt jelenthet a pragmatikus és számos élettapasztalattal rendelkező felnőtt számára. A diszlexiás felnőttek számára a korábban számos kudarcral kísért tanulás újrakezdése ijesztő kihívást jelent, még akkor is, ha ők rendszerint nagyon elszántak és kitaratók.

A felnőttképzés fő jellemzője, hogy az elsajátítandó tananyag terjedelme nagyobb, a tanulásra rendelkezésre álló idő pedig rövidebb, mint iskoláskorban, így a tervezés és időbeosztás kulcskérdés, ami nem könnyű feladat a diszlexiás számára. *A felnőttkori tanulás másik fő jellemzője, hogy főként önálló, önszervező, önműködő tanulás-ként megy végbe, amelynek alapvető követelménye a fejlett tervező- és szervezőképesség, a koordináció. A diszlexiások számára a koordináció jelentheti a legnagyobb gondot, mert számukra komoly nehézséget okoz egy időben több feladat elvégzése. Szervezett tanulás esetén nehezen tudják végrehajtani a szóban kapott utasításokat, gondot okoz a jegyzetelés és a tábláról való másolás, a szótárak és enciklopédiák*

23 Gyarmathy 2007:221-222.

24 Gyarmathy 2007:203.

használata, a hasonló jelentésű szavak, szimbólumok, számok értelmezése.

A diszlexiások általában jobban tudnak koncentrálni, ha feszültségük csökkentése érdekében tanulás közben ehetnek valamit, illetve változatos (ülő, fekvő, sétáló) testhelyzeteket vehetnek fel. Mivel nehezen tudnak sokáig egy dologra koncentrálni, a rövidebb, intenzív tanulási szakaszok hatékonyabbak. A legtöbb diszlexiás este jobban tud tanulni, mint reggel, és segít nekik, ha párban vagy csoportban tanulhatnak, és ha több érzékelési csatornán keresztül érkezik az információ. A diszlexiásokra általában a vizualitás a jellemző. Szeretik a tanulnivaló vizuális megjelenítését, az ábrákat, grafikonokat, képeket, kiemeléseket. Fontos, hogy fekvő papírlapon nagy nyomtatott betűket, színeket, képeket és rajzokat alkalmazzunk. Így hatékony módszer a pl. pókábra, amely révén az egy témakörhöz kapcsolódó ismereteket térben elosztva kell összegyűjteni.

A diszlexiások számára tehát a hagyományos előadó-központú, prelegáló oktatási módszerek nem kedvezőek. A diszlexiás személyeket képző andragógusok számára az alábbi három szabály betartását javasoljuk:

- A „kevesebb több”, vagyis lassan és türelemmel kell haladni a tananyag elsajátításában.
- Világossá kell tenni a tananyag átlátható szerkezetét, biztosítani, hogy a tananyag-részek beépüljenek az egészbe.
- A kép és szöveg együttes alkalmazása nagy segítség lehet a tananyag feldolgozásában és megértésében.
- Mindig biztosítani kell hand-outot a téma (beszéd, előadás) követhetősége érdekében.

E módszertani szabályok felismerése és betartása megkönnyítheti a diszlexiás felnőtt tanulását, és ezáltal eredményei megegyezhetnek, akár felül is múlhatják átlagos társai eredményeit, figyelembe véve, hogy a diszlexiások aránya – köszönhetően sajátos gondolkodási folyamataiknak – kétszer nagyobb a magas intelligenciával rendelkezők között, mint az átlagos népességben.

A diszlexiás felnőttek a hagyományos módszereken alapuló felsőoktatás és felnőttoktatás vizsgái kapcsán szembesülnek a legnagyobb nehézségekkel. A vizsgaidőszakban viszonylag rövid idő alatt nagy mennyiségű tananyagot kell megtanulni, a vizsgarend kialakítása pedig komoly tervező- és szervezőképességet-készséget igényel. A diszlexiás hallgató

csak akkor lehet sikeres, ha képes tanulását megtervezni, majd az idővel jól gazdálkodni, és megfelelő tanulási módszereket választani. Mivel ezen kompetenciák rendszerint hiányoznak, vagy csak lassan, nehezen működtethetők, hasznos, ha szakember segíti és irányítja a tanulását. Manapság az IKT eszközök és a (helyesírási, szövegszerkesztő, fordító) programok nagy segítséget jelentenek a tananyag rögzítésében, feldolgozásában.²⁵

Külön figyelmet érdemel a diszlexiások nyelv-tanulása, hiszen a nyelvvizsga megléte elengedhetetlen feltétele a továbbtanulásnak és a munkaerő-piacon való elhelyezkedésnek. A diszlexiások anyanyelvükön is nehezen boldogulnak a bonyolult szavakkal és nyelvtani szabályokkal, mindez idegen nyelven fokozottan problémás. Ezért számos európai ország – így hazánk is – kedvezményekhez, felmentésekhez juttatja őket. A legtöbb kedvezmény az államilag elismert nyelvvizsga írásbeli vagy szóbeli egy-egy részének felmentésére vonatkozik, illetve arra, hogy több időt kapjanak a felkészülésre. Mindezen kedvezmények azonban kizárólag akkor járnak, ha az érintett megszerezte a fentebb említett intézményekben a hivatalos diszlexia igazolást.²⁶ A nevelési tanácsadókban diagnosztizált diszlexia nem biztosítja a kedvezményeket.²⁷

A diszlexiás felnőttek helyzete a munkaerő-piacon

Az írásbeliségen alapuló kultúrákban a *diszlexiások nagy hátránnyal indulnak a munkaerő-piacon*. Munkavállalóként képességeiket nem, vagy csak kevésbé tudják kibontakoztatni és kihasználni. Nehezen tudnak eleget tenni a teljesállású, egész napos elfoglaltságot jelentő munkakörökben, mert az ismeretfeldolgozás lassúsága miatt hamar kimerülnek, a folyamatos munkavégzés megterhelő koncentrációt jelent számukra. Azonban a diszlexiás felnőttek rendszerint gyorsan felismerik a számukra kedvezőtlen helyzeteket, és tudatosan úgy alakítják mindennapjaikat, hogy elkerüljék ezeket a szituációkat, a gyengébb képességeiket megpróbálják elrejteni főnökeik, munkatársaik, barátaik elől. „A felnőtt diszlexiás kettős életet él. Szakmai diszkriminációtól és a hozzátartozók értetlenségétől tartva mindenféle stratégiához kénytelen folyamodni,

hogy titokban tartsa az írott szöveggel kapcsolatos gondjait.”²⁸ Gyakran az iskolai kudarcok és a negatív társadalmi visszacsatolások miatt negatív, esetleg deviáns gondolkodásúvá válnak, de sok, a munkavégzés szempontjából kedvező tulajdonsággal is rendelkezhetnek. Jellemző rájuk a kreatív gondolkodás és az újszerű látásmód, sokuknak jó a problémamegoldó-képessége, alaposan elemeznek, gyorsan döntenek, és nagyon jó a vizuális képességük. Sokan sikereket érnek el például a reklám, marketing és kommunikáció területén.

A munkaadók Magyarországon rendszerint tájékozatlanok a diszlexia kérdésében. A munkaerő-kiválasztás során a diszlexiás munkavállaló el sem jut odáig, hogy bizonyítani tudja rátermettségét a feladatokra, mert az írásbeli tesztsorokon nem tud jól teljesíteni. Ha az állásinterjú során fény derül a diszlexiára, akkor a munkaadók többsége a diszlexiát betegségnek, fogyatékosságnak tekinti. *Pedig ma már a kiválasztás során – a létező speciális interjúk révén – mód van a diszlexia létének és mértékének megállapítására, és a diszlexiás személy tréning keretében felkészíthet a munkakör ellátására.* Így számukra megfelelő és kedvező munkakörökbe kerülhetnek.²⁹ Más a helyzet Amerikában és Nyugat-Európában, ahol a diszlexiásokat – kreativitásuk alapján – pozitív diszkriminációban részesítik.³⁰

Vélemények, tapasztalatok a diszlexiás felnőttek helyzetéről, tanulási, munkavállalási problémáiról az interjúk alapján

Az interjúk alapján megállapítható, hogy a diszlexiások saját tapasztalatai a legtöbb esetben alátámasztották a szakemberek véleményét és megerősítették vizsgálatunk alapelveként megfogalmazott állításait, alátámasztották felnőttképzés szempontú hipotéziseinket. A főbb megállapítások az alábbiakban összegezhetők.

A diszlexia felnőttkorban egyaránt gondot okoz a mindennapi életben, a munkaerő-piacon és az oktatás-képzés világában. A szakértők megerősítették, hogy a gyermekkorban nem felismert diszlexia tünetei felnőttkorban felismerhetők, tanácsokkal, megfelelő terápiával enyhíthetők, kezelhetők.

25 Gyarmathy 2007:193-210.

26 Az igazolás megszerzése jelenleg harmincezer forintba kerül.

27 Sarkadi 2008:18.

28 Sauvageot – Métellus 2006:8.

29 Gál 2010.

30 Szóbeli közlés: szakértői interjúból nyert információ. L. Kardos Bernadett szakdolgozata. 2011. ELTE PPK 26. p.

A diszlexia korai diagnózisával és fejlesztéssel jelentős eredményeket lehet elérni, mégis sokaknál elmarad és felnőttkorban meghatározó problémává válik. Minél korábban felismerik a diszlexia tüneteit, annál hatékonyabban lehet kezelni. Ha óvodáskorban megfelelő kezelést kap a gyermek, akkor elérhető, hogy az iskolában ne legyenek komolyabb problémái az olvasás-, írástanulással. Ha egyáltalán nem kap kezelést a diszlexiával küzdő gyermek, vagy nem a megfelelő kezelést kapja, az igen súlyos következményekkel járhat, felnőttkorára szinte analfabétává is válhat.

A szakértők kiemelték annak fontosságát, hogy a diszlexiás személy legyen tudatában problémájának, helyzetének nehézségeivel, ugyanakkor fontos, hogy felvilágosítással elhárítsák azt a veszélyt, hogy az érintettben kialakuljon egyfajta betegségtudat, és passzivitásba meneküljön. A nem felismert diszlexiás gyermekek gyakran a szakiskolákban – majd túlkorosként a felnőttképzésben – tűnnek ki rossz tanulási teljesítményükkel. Helyzetüket gyakran súlyosbítja, hogy szociálisan hátrányos helyzetűek, így a hátrányok halmozódnak.

A mindennapi élet és a munkavégzés problémái

A diszlexiás személyek válasza alapján egyértelműen alátámasztották azt a tapasztalatot, hogy *Magyarországon a felnőtt diszlexiások munkaerő-piaci problémákkal küzdenek*, a felvételi eljárásoknál hátrányt szenvednek. A munkaadók kevésbé ismerik és ritkán veszik igénybe a megfelelő munkakör kiválasztását lehetővé tévő pályaválasztási tanácsadást, *a diszlexiát fogyatékosként, betegségként kezelik*.

Mindhárom interjúalany elmondásából kiderült, hogy gyerekkorukban sok olyan problémával kellett megküzdeniük, amelyeket a társadalom diszlexiához való kedvezőtlen hozzáállása eredményezett. Már kora gyermekkorban érezték, hogy valami nincs rendben velük, de soha nem tudták meg az okát, és ez nagy probléma volt számukra, annak ellenére, hogy tanáraik tudták, hogy ők diszlexiások, és pozitívan álltak hozzájuk. Mégis mindhárman nehezen tanultak meg olvasni, főként a felolvasás és az tananyagrészek önálló feldolgozása jelentett problémát. Mindhárman középiskolát végeztek, egyikük egyetemre is járt, ketten felnőttképzésben is részt vettek, de tanulmányaik során végig sok tanulási problémával kellett szembenézniük. Ennek ellenére tervezik, hogy továbbtanulnak a felnőtt-

oktatás területén, remélik, hogy az általános iskolai kudarcok a felnőttkori tanulás során nem ismétlődtek meg, a szakszerű segítség és a megfelelő tanulási technikáknak köszönhetően.

A megkérdezett diszlexiás felnőttek szerint *állapotuk hátrányt jelent a munkaerő-piacon* való elhelyezkedéskor. Mindhárman úgy vélik, hogy az állásinterjú során nem érdemes megemlíteni a diszlexia tényét, mert a munkaadók nem tudják mit is jelent valójában, negatívan állnak hozzá, betegségként kezelik. Ehhez járulnak hozzá a kiválasztási folyamat nehézségei, a tesztek kitöltése, a munkahelyi interjúk vizsgahelyzete. A szakértők kiemelték, hogy erősíteni kell az önismeret, az erősségekre történő építést és a gyengeségek fejlesztéssel történő enyhítését.

Az érintettek a mindennapi életben felmerülő problémáik kapcsán megemlítették, hogy *a diszlexia nehezíti a hétköznapi életvitel rutinos feladatainak ellátását* (rendszeresség hiánya, feledékenység, koncentrációzavar, ügyetlenség). Kiemelték a gépjárművezetés problémáját, amely stresszt okoz számukra, mert a vezetés során több dologra kell egyszerre figyelniük (a közlekedési táblák értelmezése, a gépjármű kezelése, a jobb és a bal irányok megkülönböztetése). Mindennapi problémaként a diszlexiából fakadó ügyetlenséget nevesítették, ami a háztartás vezetése során okoz problémákat.

A diszlexiások társadalmi megítélésükkel kapcsolatban azt gondolják, hogy *a társadalom negatívan ítéli meg a diszlexiásokat*, butának tartja őket. A jelenség lényegéről, a kezelés lehetőségéről a közvélemény nem tud semmit, a felnőttképzés pedig nem foglalkozik vele, annak ellenére, hogy a diszlexiás gyermekek számára már léteznek terápiás eszközök és módszerek.

Fontos kiemelni azon megállapítást, hogy a diszlexiával járó *problémák nem csak az érintett életét nehezítik meg, hanem a környezetében élő családtagokét, barátokét is*.

A szakértők megerősítették álláspontunkat, hogy a diszlexiás felnőttek megfelelő diagnózis és fejlesztés révén, továbbá sajátos, a többségtől eltérő gondolkodás-módjuknak köszönhetően sikeres életvitelre és hatékony munkavégzésre képesek.

Az oktatás-tanulás felnőttkori világa

Az interjúalanyok oktatási rendszerről alkotott véleménye hasonló: a főként lexikális tudást elváró *magyar közoktatási, felsőoktatási és felnőttképzési*

rendszer módszertani szempontból kedvezőtlen a diszlexiások számára. A közoktatás fejlesztő pedagógiai kísérletein kívül a felnőttoktatásban tapasztalható pozitív változás: az oktatók segítőkészek és egyre több az újszerű, diszlexiásokat segítő tanulási technológia. Napjainkban az infokommunikációs technológiák alkalmazása sokat segít a tanulási problémáik enyhítésében, amennyiben pl. elektronikus felületek kialakításakor figyelembe veszik a diszlexiások szempontjait (betűtípus, balra sorkizárt szöveg stb.).

A felnőttkori diszlexia diagnosztizálására és kezelésére nincs kialakított intézményrendszer Magyarországon, a meginterjúvolt szakértők a Nap-Kör Alapítvány által működtetett Felnőtt Diszlexia Központot nevesítették. A diszlexia azonosítása, a hivatalos igazolás kiállítása az országban csak egy helyen lehetséges, megszerzése költséges (Beszédvizsgáló Országos Szakértői és Rehabilitációs Bizottság, a Tanulási Képességet Vizsgáló Szakértői és Rehabilitációs Bizottság).

A diszlexiás személyek felnőttkori tanulása eltér nem diszlexiás társaiktól, a tanulási folyamat során még súlyosabb problémákkal kell megküzdeniük, mint gyermekkorban. Diszlexiás felnőttek számára a hagyományos oktatási módszerek nem kedvezőek, de megfelelő módszerek alkalmazásával jól tudnak tanulni. A szakértők szerint a diszlexiások felnőttkori tanulásának segítésére kidolgozott sajátos tanulási módszerekkel a tanulási nehézségek teljesen nem szüntethetők meg, de lényegesen enyhíthetők. A fejlesztés által életvitelük, munkaerő-piaci elhelyezkedésük hatékonyabbá tehető. A terápia azonban képzett szakemberek támogató-irányító közreműködését, és a diszlexiás személy kitaró és kemény munkáját igényli.

A felnőttképzésnek kiemelten kell foglalkozni a diszlexiás felnőttek idegennyelv tanítása-tanulása kérdésével, és kommunikáción alapuló, sajátos módszertani eljárások kidolgozása és bevezetése lenne indokolt. Ilyen kutatás folyt korábban „Esélyegyenlőség a nyelvtanulásban” címmel az ELTE BTK kutatócsoportjában (Kontráné Hegybíró Edit).

Andragógiai megfontolások

Az oktatás és képzés világának a gyermekkori diszlexiához hasonlóan *kiemelt figyelmet kellene fordítani a felnőtt diszlexiásokra, széleskörű ismeretterjesztő kampányokkal felvilágosítani és érzékenyíteni a társadalmat.*

A pedagógiához hasonlóan az andragógia tudományának a STI felnőttek csoportján belül *kutatni kell a felnőttkori diszlexia jelenségvilágát, kezelésének módszertanát és ezt tananyagként be kell emelni a pedagógus és andragógus képzésbe.*

A formális és nem formális felnőttképzésnek fel kell készülni a diszlexiás felnőttek szűrésére, diagnosztizálására, kezelésére, segítésére. Ennek biztosítani kell a személyi, tárgyi és intézményi feltételeit.

A diszlexiások életében *döntő fontosságú (lenne) tanácsadói hálózat kiépítése és működtetése.* Ennek részeként szűrőhálózatot működtetni a probléma diagnosztizálására és a pályaválasztási tanácsadással biztosítani, hogy a diszlexiás fiatalok és felnőttek erősségüknek megfelelően válasszanak pályát. Így másokkal azonos eséllyel pályázhatnak egy adott munkakörre, azonban ha képességeiknek nem megfelelő pályát választanak, akkor sikertelen életút és munkanélküliség fokozott veszélyével terhelő életút várható együtt. A tanácsadói hálózat feladata lehetne a diszlexiások családtagjainak informálása, képzése, segítése, valamint a munkaerő-piacon humán erőforrás-gazdálkodást folytató szakemberek megismertetése a diagnosztika és a segítség módszereivel.

A felnőttkori diszlexia pedagógia módszertani kutatásának eredményei alkalmazhatók, adaptálhatók valamennyi tanulásban akadályozott csoport tanítása során, tanulásának szervezésében, támogatásában.

Felhasznált irodalom

- A fogyatékossgal élő felnőttek társadalmi integrálódásának esélyei és lehetőségei a mai Magyarországon.* Szerk. Laki Ildikó 2010 Az NKTH INNOTARS_08-fogyat77 kutatás zárókötetete.
- Albert Fruzsina – Laki Ildikó 2010 Állami, non profit és gazdasági szervezetek elemzése. *Kultúra és Közösség*, 3:29-42.
- Balázs János 2010 Értéktrend, egyenlőtlen esélyek és a befogadás esélyei. *Kultúra és Közösség*, 3:5-11.
- Borbély Tibor 2003 *Írás- és olvasászavar – karrier kizárva?* URL: http://www.fn.hu/archivum/20030624/ras_olvasaszavar_karrier/, 2011.03.27.
- Csépe Valéria 2005 *Kognitív fejlődés – neuropszichológia.* Gondolat Kiadó, Budapest, 207-233.
- Ferencz Rozália 1993 Segíthetünk, segítenünk kell. *Közoktatás*, (4) 3-4:9.

- Fodor Annamária 2008 Diszlexiás, vagy rosszul tanítottuk meg olvasni? *Közoktatás*, (19) 5:7-8.
- Fogyatékoság és a mai magyar társadalom. Szerk. Laki Ildikó 2009 Belvedere Meridionale K. – MTA Szociológiai Kutatóintézet. Budapest.
- Gál Judit 2010 *Kiválasztás: előny is lehet a diszlexia*. HR portál, Toborzási rovat, URL: <http://www.hrportal.hu/hr/kivalasztas-elony-is-lehet-a-diszlexia-20100707.html>, 2011.03.27.
- Gyarmathy Éva 2007 *Diszlexia, a specifikus tanítási zavar*. Lélekben Otthon Könyvkiadó, Budapest.
- Hangya Dóra 2010 Az esélyegyenlőség, mint társadalmunk mércéje. A fogyatékosággal élők felnőttképzésének jelene. *Kultúra és Közösség*, 3:43-55.
- Dr. Kecskés Ádám 2010 A tanulási zavarok, elsősorban a diszlexia néhány szociológiai vonatkozása. *Tanító*, (48) 10:6-7.
- Dr. Kecskés Ádám – Gál Judit – Dr. Csobay Ildikó 2010 A diszlexiások megsegítésének komplex módszere. *Tanító*, (48) 9:6-8.
- Kolcsár Irén 1995 Lépések... *Közoktatás*, (6) 1:11.
- Dr. Köpf Lászlóné 1999 *A diszlexiáról – középiskolás fokon. Fejlesztő Pedagógia*, különszám, 168-172.
- Laki Ildikó 2010 A fogyatékosággal élő fiatal felnőttek társadalmi integrálódásának esélyei és lehetőségei a mai Magyarországon. *Kultúra és Közösség*, 3:25-28.
- Lohmann, Beate 1997 *Diszlexiások az iskolában*. Akkord Kiadó, Budapest.
- Meixner Ildikó – Dr. Weiss Mária 1996 *Tanulási zavarok*. Dyslexia, Pharma Press Nyomda és Kiadó, Budapest.
- Dr. Pusztai Éva 2002–2009 *A diszlexiás felnőttek tanulási problémái*. URL: http://www.tanulasmodszertan.hu/diszlexia/diszlexia_cikk3.htm, 2011.03.27.
- Dr. Pusztai Éva 2002–2009 *A felnőttkori diszlexia tünetei*. URL: http://www.tanulasmodszertan.hu/diszlexia/diszlexia_cikk10.htm, 2011.03.27.
- Dr. Pusztai Éva 2002–2009 *Mi okozza a diszlexiát?* URL: http://www.tanulasmodszertan.hu/diszlexia/diszlexia_cikk14.htm, 2011.03.27.
- Dr. Pusztai Éva 2002–2009 *Segítség felnőtteknek*. URL: http://www.tanulasmodszertan.hu/diszlexia/diszlexia_cikk9.htm, 2011.03.27.
- Sarkadi Ágnes 2008 *A felsőoktatásban tanuló diszlexiás hallgatók jogai az idegennyelv-tanulás terén. Új Pedagógiai Szemle*, (58) 4:12-20.
- Sauvageot, Béatrice – Métellus, Jean 2006 *Hurrá, diszlexia!* K.u.K. Kiadó, Budapest.
- Selikowitz, Mark 1997 *Diszlexia és egyéb tanulási nehézségek*. Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest.
- Székely Balázné 2007a A diszlexia, diszgráfia, diszkalkulia maradványtünetei középiskolás és felnőttkorban. *Szakoktatás*, 5:19-23.
- Székely Balázné 2007b Késői olvasástanulás. *Felnőttképzés*, (5) 4:44-48.
- Dr. Tauszigné Czákó Zsuzsa 2002 szerk. *Rehabilitációs modellek 2*. Magyar Távoktatási Alapítvány, Budapest. http://old.nonprofit.hu/files/4/0/2/402_rehabbook.pdf Letöltés ideje: 2011.03.14.
- Thiery Henriette 2006 *A diszlexia*. URL: <http://www.thieryhenriette.hu/diszlexia.pdf>, 2011.03.27.
- Tóth Beatrix 2003 *Diszlexiások, diszgráfiasok az iskolában*. In Ronkoviczné Faragó Eszter szerk. *Hátrányok és stratégiák*. Trezor Kiadó, Budapest, 39-73.
- Vassné Kovács Emőke szerk. 1991 *Szemelvények a dyslexia köréből*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Vinczéné Bíró Etelka 1992 *Egy rész-képesség kiesés terápiajáról. A diszlexia magyarországi kezelésének történeti áttekintése*. Meixner Ildikó diszlexia-redukációs módszere. *Fejlesztő Pedagógia: Diszlexia – diszgráfia*, 1-2 szám, 30-36.
- Zrinszky László 2008 *A felnőttképzés tudománya. Bevezetés az andragógiába*. Okker Kiadó, Budapest.

Mellékletek

Diszlexia kezelési módszerek

1. *Doman-Delacato-féle Alapozó Terápia*: Carl Delacato és Temple Fay által kidolgozott mozgásterápiára épül. Elvük, hogy ha a gyermek nem megy végig a szokásos humánspecifikus mozgásfejlődési soron, ez oka lehet a fejlődésbeli késéseknek.
2. *INPP*: Peter Blythe, brit pszichopedagógus által kidolgozott terápia, mely egyedi fejlesztő gyakorlat sorozatokból áll. A gyakorlat során végzett mozgások normálisan a gyermek 1. évére jellemzőek, a földön végzik, és a lényege, hogy a kezdeti egyensúlyi tapasztalatokig mennek vissza.

3. *Ayres terápia*: Célja, hogy a változatos érzékszervi és egyensúlyi ingerek által az egyensúlyi rendszer fejlődjön, a szemmozgások megfelelővé váljanak. A terápia során használt eszközök között a gyerek szabadon választhat: hinta, függőháló, óriáslabda, gerenda, henger, gyűrű, gólyaláb, zsámoly.
4. *HRG (Hidroterápiás rehabilitációs gimnasztika) és TSMT (Tervezett szenzomotoros tréningek)*: eszközigényes mozgásfejlesztési lehetőségek, melyek az edzéselmélet alapszabályainak megfelelően épülnek fel.
5. *Porkolábné-féle fejlesztő program óvodás és kisiskolás korban*: alapos vizsgálat előzi meg a program elkezdését, majd a programot egyénre szabottan dolgozzák ki. A program üteme a fejlődéshez és az életkori sajátosságokhoz alkalmazkodik. A tanulási képességeket meghatározó pszichikus funkciók fejlesztésére irányul.
6. *Gósy-féle beszédmegértést fejlesztő program*: a beszédmegértés teljes folyamatát és azokat a részfolyamatokat vizsgálja, amelyek az anyanyelv hangzó és írott formájának elsajátításához szükségesek. Játékos programok heti időtervre lebontva.
7. *Torda-féle figyelemfejlesztés: hátránykompenzáló, felzárkóztató, képességfejlesztő program*, mely a figyelmi problémákkal küzdő alsó tagozatos gyerekekre irányul. Húsz önálló feladatot dolgoztak ki három-négy változatban.
8. *A diszlexiaprevenció és a rá épülő olvasástanítási módszer*: Meixner Ildikó dolgozta ki a rész-képességbeli elmaradást mutató gyermekek számára ezt a speciális olvasástanítási eljárást. Alkalmazkodik az egyéni haladási tempóhoz, és a többi módszertől eltérően betűsorrendet tanít.³¹

Abstract

The employment of people in these groups is only possible, if the adult education system is able to train them for the new professional context and to build the competencies required on the labour market. This task brings into focus some special target groups whose catching-up via training has been less successful so far despite important financing from European and national sources.

Underprivileged adults with special learning needs principally include for example elderly people,

persons with altered work abilities, disabled people, dyslexic or dysgraphic persons, immigrants or people living in seclusion. They cannot return to the labour market in the short term typically because of their low level of schooling, lack of basic competencies and missing motivation. Considering their life situation, socio-cultural background and level of schooling the group of underprivileged adults is far from being homogenous. Yet common points can be found in the means of reaching out for or motivating those people, and also in the methodology of their training. As a principal characteristic, persons who are handicapped in training are not disabled from a medical point of view. However, their daily routine, low level of education as well as lack of personal and social competencies make them handicapped when they try to enter the labour market or to make use of employment generating facilities and adult education institutions.

To give a hint of the social importance of the issue, it should be noted that 10 to 15 per cent of the European population can be considered or consider themselves disabled. Another data shows that at least 10 per cent of the world's population are dyslexic; so in Hungary, around one million people are concerned. Dyslexia can thus be considered the most frequent learning disorder. Based on our preliminary studies we suggest considering these groups of people as handicapped in work and in training, given that employers principally understand disability as a handicap from a working perspective. We also suggest introducing in andragogy the notion of 'adult with special learning needs', similar to that of 'children with special educational needs' used in pedagogy.

This lecture presents findings of a research conducted at the Chair of Andragogy of ELTE PPK in the academic year of 2010-2011 on dyslexic adults. A number of reasons justified choosing dyslexic adults among those with special learning needs. The first was that the field of children dyslexia is a well researched one. Another was the fact that the share of dyslexic people is high among the population. Finally, adult dyslexia is less researched from the point of view of andragogy.

Adult dyslexia studies can supply certain conclusions and best practices from a learning and teaching point of view. Our hypothesis is that these conclusions and best practices may be adapted in drawing up a methodology for other sub-groups of adults with special learning needs.

31 Gyarmathy 2007:31-34.